

บทบาทของวัดป่ากับกระบวนการพัฒนาคนและสังคม*

The Forest Monasteries Roles on Human and Social Development Process

กัลยลักษณ์ อยู่เย็น**

ดร.จันทร์ชลิ มาพุทธ***

ดร.สุวิชัย โกศัลยวัฒน์****

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) คุณลักษณะของวัดป่า เป้าหมาย และความคาดหวังของชุมชนที่มีต่อวัดป่า 2) บทบาทของวัดป่ากับการพัฒนาคนและสังคม 3) กระบวนการพัฒนาคนและสังคมของวัดป่า และ 4) ผลของการพัฒนาคนและสังคม โดยศึกษาจาก 4 พื้นที่ ได้แก่ วัดสวนโมกข์ วัดป่า ดาราภิรมย์ วัดสุนันทวนาราม และวัดป่าบ้านตาด การศึกษางานวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัย พบว่า

1. คุณลักษณะของวัดป่า ทั้ง 4 แห่ง มีความร่มรื่น สงบ สะอาด พระภิกษุสงฆ์ฉันอาหารวันละครั้งและฉันในบาตร เป้าหมายของวัดป่า พระภิกษุสงฆ์จะเน้นการปฏิบัติจริงทั้งในเรื่องการปฏิบัติสมาธิภาวนา ขณะเดียวกันก็มุ่งพัฒนาคนในด้านจิตใจ ให้เข้าใจโลก รู้จักตัวเอง รู้จักความทุกข์ ยอมรับความจริง และปรับแนวทางการดำเนินชีวิตให้ได้อย่างมีความสุข ด้วยการพัฒนาจิตใจตนเอง และเกื้อกูลสังคม ความคาดหวังของชุมชน พบว่า ชุมชนต้องการ ให้วัดป่าเป็นที่พึ่งทางใจ เป็นที่ฝึกปฏิบัติสมาธิภาวนา และเป็นที่ปฏิบัติศาสนกิจ

2. บทบาทของวัดป่าทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ ด้านการปกครอง ด้านศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ศาสนา ด้านสาธารณูปการ และด้านสาธารณสงเคราะห์ พบว่า เป็นไปตามกฎของมหาเถรสมาคม พระธรรมวินัย และกฎของวัดแต่ละแห่ง

3. กระบวนการพัฒนาคนและสังคมของวัดป่า ได้แก่ การจัดค่ายอบรมสมาธิภาวนา การนรพรชาอุปสมบท การฝึกงานอาชีพเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชน การเผยแผ่ธรรมะ โดยมีป้ายคำสอนธรรมะภายในวัด การแจกหนังสือธรรมะ การสวดมนต์ การเทศนาฟังธรรม มีการจัดเตรียมอาหารและที่พักสำหรับผู้มาทำสมาธิ นอกจากนั้น ยังมีการเผยแผ่ธรรมะทางวิทยุ โทรทัศน์ ทางเว็บไซต์ หนังสือธรรมะ และแผ่นซีดี

4. ผลการพัฒนาคนและสังคม พบว่า ผู้เข้าอบรมเกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด ทั้งในด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา มีการเปลี่ยนแปลงด้านบุคลิกภาพ การแต่งกาย การสำรวม มีความอ่อนน้อม มีวินัย มีความรับผิดชอบ และไม่เห็นแก่ตัว ด้านจิตใจ มีความเมตตา เอื้อเฟื้อ จิตใจดีมีความเกรงใจผู้อื่น ซื่อสัตย์ จริงใจ

*คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ สาขาวิชาการศึกษาและการพัฒนาสังคม คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

**นิสิตหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาและการพัฒนาสังคม คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

***ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาการอาชีวศึกษาและพัฒนาสังคม คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

****รองศาสตราจารย์ ภาควิชาการอาชีวศึกษาและพัฒนาสังคม คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

ไฉน มีสติ มีเหตุผล อดทน กตัญญูรู้คุณ และมีความเสียสละ ด้านปัญญา สามารถเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง รู้เท่าทัน รู้เหตุรู้ผล รู้ดีรู้ชั่ว สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข ด้านสังคม ผู้ที่ได้รับการขัดเกลามาอย่างดี จะออกมาบำเพ็ญประโยชน์ต่อสาธารณชน โดยทุ่มเทให้ทั้งกำลังทรัพย์และกำลังกาย

คำสำคัญ : บทบาท/ วัตถุประสงค์/ กระบวนการพัฒนาคนและสังคม

Abstract

The purposes of this research were to study 1. the characteristics, the target and the community expectation of the forest monasteries 2. the forest monasteries roles on human and social development 3. the process on human and social development and 4. The results of human and social development. The area of study from the 4 regions which were Wat Suan mokkh, Wat Pa Daraphirom, Wat Sunantawanaram and Wat Pa Ban Tad. This study was a qualitative research using non-participant observation, participant observation and structural interview by the content analysis.

The study found that:

1. The forest monasteries were shady, peaceful and clean. The monks had one meal daily and the food was served in the monk's food bowl. As to each forest monastery principal, it was found that the monks would take practicing Dhamma and meditation seriously. At the same time they intended to develop human mind for world, themselves and suffering understanding and adjusted for happiness way of lives by means of mind development and support for community. It was found that the communities expected that the forest monasteries should be their mental supporter and should be the place for practicing meditation and doing religious activities.

2. Six roles of the forest monasteries were composed of administration, religious study, educational welfare, religious dissemination, public assistance and public welfare. It was found that most of these roles were under the Sangha Supreme Council, the rules of Pra Dhammawinai and the rules of each monastery.

3. The processes of human and social development were arranging meditation camps, ordinations, practicing occupations in order to solve economic problems, promote Dharma by putting on Dharma advertising posters, distributing Darma books, praying, sermon and prepare the food, cosy accommodation, so as to be convenient to those who come for meditation. Besides that, there are Dharma radio Programs, Dharma television Programs, website, Dharma books, CD etc.

4. The results of human and social development programs were found that the persons participated often obviously revealed a better behavior, mind and wisdom. There were changed in personality, dressing, manner, self-controlled, responsible and selfless. As to the mind: they were, kind, generous, considerate, honest, sincere, calm, mindful, sacrifice, gratitude, calm and reasonable, patient, grateful, and sacrificial. As to the intellectual: the persons could understand

various things correctly, be reasonable and be able to live in the society happily. Socially, one who was well socialization, would work for society, both with property and strength.

Keywords : Roles/ The forest monasteries/ Social development process

บทนำ

ประวัติความเป็นมาที่ยาวนานของชาติไทยเรานั้น วัดมีบทบาทที่สำคัญหลายด้านที่เกี่ยวข้องกับชาตินบ้านเมืองของเรามาโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นในด้านการศึกษา ด้านการเมือง การปกครอง ด้านเศรษฐกิจ ตลอดทั้งการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างสังคมและ **หลักธรรมคำสอนในศาสนาได้เข้ามาผสมกลมกลืนกับวิถีชีวิตของคนไทย** ดังที่ผู้รู้หลายท่านได้กล่าวไว้ว่า วัดเป็นสถาบันหลักสถาบันหนึ่งซึ่งมีความสำคัญยิ่งต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยมาช้านาน วัดอยู่คู่กับชาตินบ้านเมืองและมีส่วนในการช่วยเหลือบ้านเมืองในหลายสถานการณ์ มีทั้งช่วยกู้ชาติ กู้สถานการณ์ ช่วยแก้ไขสถานการณ์วิกฤต เป็นกำลังใจ และช่วยในการฟื้นฟูสภาพจิตใจให้กับคนในสังคม เป็นจุดศูนย์รวมของ **ชาวพุทธ** ดังจะเห็นว่าทุกชั้นตอนของกระบวนการดำเนิน **ชีวิตของคนไทยล้วนเกี่ยวพันกับวัดทั้งสิ้น** นับตั้งแต่เรื่องของการเกิดกระทั่งตาย โดยเริ่มตั้งแต่เรื่องของการตั้งชื่อ การทำบุญวันเกิด การโกนผมไฟ การบรรพชาอุปสมบท การแต่งงาน และพิธีกรรมต่าง ๆ รวมไปถึงวันสำคัญในทางพระพุทธศาสนา และเทศกาลต่าง ๆ ซึ่งถือปฏิบัติเป็นประจำ เป็นประเพณี เหล่านี้ล้วนข้องเกี่ยวกับบทบาทของวัดในพระพุทธศาสนากระทั่งไม่สามารถแยกออกจากวิถีชีวิตของคนไทยได้ สถาบันศาสนาจึงมีอุปการคุณต่อสังคมไทยมาก

อย่างไรก็ตาม โลกยุคปัจจุบันนี้ได้เปลี่ยนไปเป็นโลกไร้พรมแดน ประเทศไทยในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของประชาคมโลกได้เปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกไปอย่างรวดเร็วเช่นกัน ถึงแม้ว่าวัดยังคงเป็นศูนย์กลางในการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมไทย แม้ผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตในสังคมแบบดั้งเดิมต้องเปลี่ยนไป แต่อุปนิสัยของคนไทยใน

เรื่องของความศรัทธาที่มีต่อพุทธศาสนา ที่ได้รับการขัดเกลาจากสถาบันครอบครัวและสังคมดั้งเดิมยังคงมีอยู่ (กรมการศาสนา, 2551, หน้า 4; พระมหาพุทธนาน นรเชฏฐโฐ, 2553, หน้า 9; คณาจารย์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2548, หน้า 49)

กระแสสังคมใหม่ที่มาอย่างรวดเร็วและรุนแรงทำให้หลายคนต้องปรับตัวเข้าสู่ชีวิตความเป็นอยู่แบบใหม่ที่ต้อง เร่งรีบ แข่งขัน ช่วงชิงโอกาส จึงเป็นสาเหตุทำให้เกิดความเสื่อมถอยทางด้านศีลธรรมได้ ดูเหมือนว่ายังมี **ความเจริญทางด้านวัตถุมากเท่าใด ความเสื่อมโทรมทางด้านจิตใจก็เพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว** และนับวันยิ่งขยายวงออกไปเรื่อย ๆ ปัญหาซับซ้อนเกิดขึ้นมากมายในสังคม ซึ่งนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึง **ความเสื่อมถอยทางสังคมซึ่งมีผลมาจากสาเหตุหลายประการ**ว่าเมื่อกระแสประชาธิปไตยในแนวคิดของชาวตะวันตกได้แผ่ขยายเข้ามา คนไทยบางกลุ่มชื่นชอบในเสรีภาพที่เข้ามาในชีวิต และคิดว่าจะทำให้ชีวิตในรูปแบบใหม่นี้ดีกว่าความเป็นอยู่แบบเดิม โดยไม่ได้คิดถึงสิ่งที่มาพร้อมกับแนวคิดแบบตะวันตก คือลัทธิทุนนิยมและเสรีนิยม ซึ่งทำให้ลักษณะนิสัยของคนไทยเปลี่ยนไป โดยเฉพาะชนชั้นปกครองที่เข้ามามีอำนาจในการบริหารการปกครองบ้านเมือง ทั้งนี้เนื่องจากทุนนิยมสอนให้คนสะสมทุนในทุกด้าน รวมทั้งอำนาจและเงินตรา เพื่อให้มีศักยภาพในการแข่งขันสูงกว่าบุคคลที่คาดว่าเป็นคู่แข่ง จึงทำให้คนเห็นแก่ตัวมากขึ้น ทุนนิยมในกระแสโลกาภิวัตน์ ได้ทำให้กระบวนการกล่อมเกลาคคนในสังคมไทยผิดแผกไป หลายคนลืมหน้าที่ของตนปล่อยให้กิเลสนำพาไปสู่ระบบเสรีประชาธิปไตยที่ไร้ขอบเขตและกตีกา สังคมไทยตกเป็นเหยื่อของความเปลี่ยนแปลงนั้นทำให้สูญเสียสังคมคุณธรรมอย่างที่เราเห็น และด้วยวิถีชีวิตที่ปรับเปลี่ยนไปในลักษณะที่ต่างคนต่างอยู่เพื่อ **ดิ้นรนทางเศรษฐกิจมีมากขึ้น** ส่งผลให้ความสัมพันธ์ใน

ครอบครัวอ่อนแอลง การอบรมสั่งสอนปลูกฝังศีลธรรม และค่านิยมที่ดีงามของคนรุ่นใหม่ที่มีอบให้แก่ลูกหลาน เปรียบบางลง จึงเป็นบ่อเกิดของปัญหาอื่น ๆ ที่ตามมา อีกมากมาย ในขณะที่จำนวนประชากรเพิ่มขึ้น การขยายตัวของเมือง การพัฒนาอุตสาหกรรม และการท่องเที่ยว ทำให้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสิ้นเปลืองและขาดความระมัดระวัง ทำให้ขาดความสมดุลทางธรรมชาติและเกิดสภาพเสื่อมโทรม ส่งผลให้เกิดภัยธรรมชาติที่สำคัญ ในหลายรูปแบบ เช่น วัตภัย อุทกภัย อัคคีภัย และแผ่นดินไหว เป็นต้น (วีรวิท คงศักดิ์, 2555, หน้า 27-29; อติสร ศักดิ์สูง และคณะ, 2552, หน้า 141)

ปัญหาสุดท้าย มาจากความคิดเห็นต่างมุมมองของคนในชาติ ทำให้เกิดความสามัคคีซึ่งที่ยังหาทางออกไม่ได้ เมื่อก่อน สมัยปู่ ย่า ตา ยาย มีวัฒนธรรมการให้อภัยกัน สมัยก่อนคนไม่ค่อยจะรู้หนังสือแต่มีคุณธรรมสมบูรณ์ มีอะไร ๆ ที่น่านับถือ ไม่บันดาลโทษะเหมือนกับคนในสมัยนี้ ที่ไม่มีการบังคับใจตัวเองให้อดทน ออกัน (พุทธทาสภิกขุ, 2549 ก, หน้า 42)

จากปัญหาความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ตามกระแสโลกนี้เอง ทำให้เกิดการเสื่อมถอยทางจิตใจ ความหวั่นไหวที่เกิดขึ้นกับจิตใจจากที่ไม่เคยยึดในวัตถุนิยมกลับแสวงหา และให้ความสำคัญต่อวัตถุเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปตามกลไกของสังคมยุคใหม่ โดยมีใจเป็นต้นตอของทุกปัญหา ดังนั้น ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) เป็นต้นมา เราจึงให้ความสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยชี้ให้เห็นความสำคัญว่า จะต้องพัฒนา “คน” ซึ่งเป็นศูนย์กลางของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เพราะ “คน” สำคัญที่สุดในการพัฒนาประเทศในทุกด้าน เราจะต้องพัฒนาคุณภาพคน ทั้งทางร่างกายและจิตใจ ให้มีความรู้คู่คุณธรรม (ทิพย์พพร ดันติสุนทร, 2554, หน้า 47) ยุทธศาสตร์การพัฒนาหลายแผนที่ผ่านมา เน้นการพัฒนาคน โดยเอาพื้นที่เป็นตัวตั้ง พัฒนาแบบ “ล่างขึ้นบน” (Bottom Up) ไม่ใช่ “บนลงล่าง” (Top Down) เอาหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปรัชญา

เป็นกรอบ ซึ่งดูเหมือนดี แต่แทบไม่มีหน่วยงานไหนเอาไปทำจริง แผนพัฒนาแบบล่างขึ้นบน จึงมีแต่แผนที่กำหนดโดยพรรคการเมืองที่เป็นรัฐบาล ที่เอานโยบายของตนเองมาใช้ เพื่อให้เกิดผลโดยเร็วที่สุด เพราะไม่ทราบว่ายุทธศาสตร์จะยาวนานเท่าใด การพัฒนาแบบเร่งรีบ โดยไม่สนใจกระบวนการ (Process) เท่ากับที่สนใจผลลัพธ์ (Output) เป็นความภาคภูมิใจและความสำเร็จทางการเมือง โดยไม่สนใจว่าผลระยะยาวทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นอย่างไร การทำยุทธศาสตร์พัฒนาท้องถิ่นที่ทำได้จริง จึงมีไม่กี่แห่งในประเทศ ที่เน้นกระบวนการที่มีชุมชนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ (เสรี พงศ์พิศ, 2553, หน้า 15-16) ปัญหาวิกฤติของประเทศไทยนั้น ไม่ใช่วิกฤติของการเงินหรือขาดทรัพยากร หากแต่เป็นวิกฤติของการขาดภูมิปัญญาและจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม เราจึงต้องปฏิรูปการเรียนรู้ของมนุษย์ให้ฉลาดพอที่จะแก้ปัญหาและพัฒนาทั้งตัวเองและสังคมอย่างมีจิตสำนึกทางสังคมมากขึ้น เพื่อประโยชน์ในระยะยาวของคนทั้งสังคม ดังนั้น ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2560) จึงยังคงใช้แนวคิดและยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการพัฒนาคุณภาพคน ให้มีความรู้คู่คุณธรรม โดยเน้นสถาบันหลัก ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษา ในการประสานร่วมมือกัน ในการหล่อหลอมคนในสังคมให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในทุกด้าน (จินตนา สุจจันท์, 2549, หน้า 23) อย่างไรก็ตาม การศึกษาในยุคปัจจุบัน ได้แยกศาสนาออกจากการศึกษา ซึ่งต่างจากเมื่อก่อน ที่การศึกษาและศาสนา จะเรียนพร้อมกัน พอเลิกสอนเรื่องศาสนา เรื่องธรรมะก็เหลือแต่ความเป็นคนที่ไม่ถึงความเป็นมนุษย์ คือ ไม่มีจิตใจสูงเหมือนกับความหมายของคำว่า มนุษย์ นี่คือการผิดพลาดของการศึกษาที่ไม่ได้ทำให้มนุษย์ได้รับสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ (พุทธทาสภิกขุ ก, 2549, หน้า 52) แต่โดยปกติแล้วสังคมจะอยู่ในสภาพที่สมดุล กล่าวคือ ทุกส่วนหรือทุกสถาบันจะปรับตัวเข้าหากันตามการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น แต่ละสถาบันก็จะทำหน้าที่ของตัวเอง แต่ก็ต้องยอมรับความจริงอย่างหนึ่ง

ว่าไม่มีสถาบันใดที่จะทำหน้าที่ได้โดยสมบูรณ์ทุกประการ (ศิริรัตน์ แอดสกุล, 2555, หน้า 224)

เมื่อความเจริญทางด้านจิตใจน้อย ยไป หรือตามไม่ทันความเจริญทางด้านวัตถุ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่คนในปัจจุบันจะต้องหันมาสนใจความเจริญทางด้านจิตใจ แล้วช่วยกันพัฒนาจิตใจของตนเอง รวมทั้งชี้แนะส่งเสริมให้มนุษยชาติในโลกได้พัฒนาจิตของตน เหมือนอย่างในทุกชาติในโลกกำลังพัฒนานบ้านเมืองของตนอยู่ในขณะนี้ หากทุกคนมีการพัฒนาจิตตามหลักพุทธศาสนาแล้ว เราเชื่อว่า โลกจะมีความสุข และน่าอยู่มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้อย่างแน่นอน (พระธรรมวิสุทธิกวี, 2549, หน้า 17) ปรัชญาการดำเนินชีวิตของคนในสังคม ทุกวันนี้นั้น ให้คุณค่าของศีลธรรมต่ำ แต่ให้คุณค่าของวัตถุทรัพย์สินเงินทองและความอยู่รอดสูง จึงส่งผลให้ประเทศไม่เจริญ ก้าวหน้าอย่างที่ควรจะเป็น เนื่องจากโครงสร้างสังคม ขาดการจัดการอย่างเป็นระเบียบอย่างที่ควรจะเป็น (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2550, หน้า 17)

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นซึ่งมีผลกระทบโดยตรงต่อสังคมในหลายภาคส่วน ผู้วิจัยได้พบได้ทราบเรื่องราวของบุคคลหลายท่าน ที่สามารถประคองตนและธุรกิจ ตลอดจนกิจการทำงานของตัวเองให้เกิดความเจริญงอกงามได้ โดยบุคคลทั้งหลายเหล่านี้ต่างใช้เวลาในการเข้าไปปฏิบัติธรรม อุทิศตนในการช่วยเหลืองานในวัด ครอบครัวมีความสุข และประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานเป็นอย่างดี เช่น คุณวีระ จัดแจง เคยประสบปัญหาชีวิต เมื่อได้อ่านหนังสือของอาจารย์พุทธทาส ไปปฏิบัติธรรม และได้สนทนากับอาจารย์พุทธทาส ทำให้เขาเกิดกำลังใจและกลับไปประกอบธุรกิจเจริญรุ่งเรืองในประเทศสหรัฐอเมริกา ปัจจุบันกลับมาเป็นวิทยากรอบรมชาวต่างประเทศที่วัดสวนโมกข์ทุกเดือน และคุณสุนทร คณนา เจ้าของสวนยาง เมื่อก่อนเป็นนักเลงการพนัน ชี้มา เกเร เมื่อได้พบและฟังธรรมของ อาจารย์พุทธทาส จึงหันเหชีวิตกลับมาเอาใจใส่ครอบครัว และช่วยเหลืองานที่วัดสวนโมกข์ทุกเช้า ช่วงสาย ๆ จึงกลับบ้านไปดูแลกิจการงานและทำสมาธิภาวนาที่บ้าน (เจ้าอาวาสวัดสวนโมกข์, สัมภาษณ์,

9 เมษายน 2556) อีกท่านคือคุณวรกร ไรวา เจ้าของร้านเอสแอนด์พี ที่ขายเบเกอรี่และอาหารที่มีสาขาทั่วโลก เป็นลูกศิษย์ของหลวงพ่อโซ่ สุชีโว วัดป่าลโยวันหรือวัดเขาฉลาก อำเภอบางพระ จังหวัดชลบุรี เคยบวชและปฏิบัติธรรมที่วัดป่าแห่งนี้ ผลของการขัดเกลาจากวัดป่า ทำให้ท่านนำหลักธรรมไปใช้ ในการประกอบอาชีพคือ ไม่ขายสุราหรือของมีนเมาในร้านอาหาร และอนุญาตให้พนักงานทุกคนไปปฏิบัติสมาธิภาวนาได้โดยไม่เสียวันลา (เจ้าอาวาสวัดเขาฉลาก, สัมภาษณ์, 28 กันยายน 2555) ท่านสุดท้าย เป็นนายแพทย์ เมื่อก่อนเป็นหมอชี่เมา แต่เมื่อได้พบและได้ฟังธรรมะของหลวงตาพระมหาบัว ท่านจึงพลิกผันชีวิตตัวเองอย่างรวดเร็ว และประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน ปัจจุบันเป็นผู้อำนวยการโรงพยาบาลในอำเภอแห่งหนึ่ง จังหวัดขอนแก่น (ผู้มาทำบุญที่วัดป่าบ้านตาด, สัมภาษณ์, 12 สิงหาคม 2557)

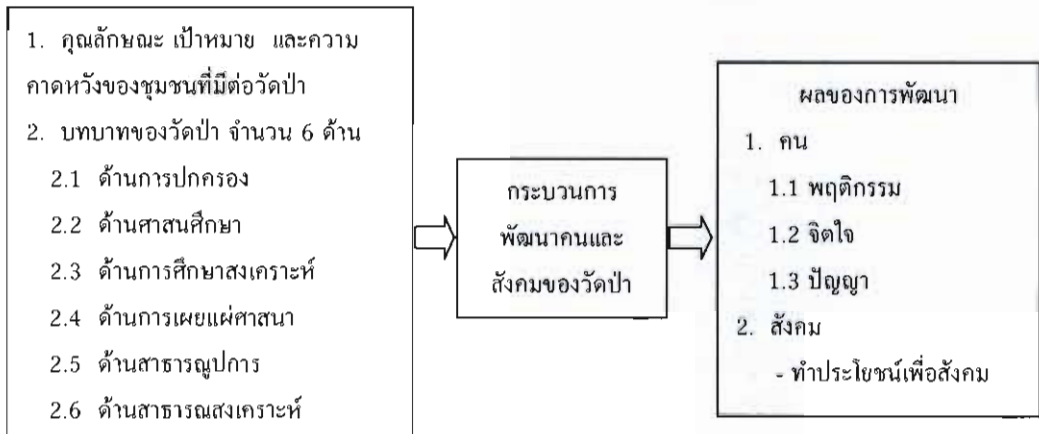
จากที่กล่าวมา ผู้วิจัยเห็นว่าวัดป่าหลายแห่งได้รับความสำเร็จจากคนเป็นจำนวนมาก และคนที่ไปวัดป่าหลายท่านต่างประสบความสำเร็จในชีวิตและกิจการงาน จึงสนใจที่จะศึกษาบทบาทและกระบวนการในการพัฒนาคนและสังคมของวัดป่า ว่าเป็นอย่างไร มีกิจกรรมอะไรบ้างที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน มีวิธีการหรือขั้นตอนในการพัฒนาอย่างไร ซึ่งยังไม่เคยมีผู้ทำวิจัยเจาะลึกลงไปในเรื่องนี้มาก่อน จึงเห็นว่าน่าจะนำมาเสนอเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อวัดอื่น ๆ และสังคมต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาคูณลักษณะ เป้าหมาย และความคาดหวังของชุมชนที่มีต่อวัดป่า
2. เพื่อศึกษาบทบาทของวัดป่ากับการพัฒนาคนและสังคม
3. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาคนและสังคมของวัดป่า
4. เพื่อศึกษาผลของการพัฒนาคนและสังคมของวัดป่า

กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษาบทบาทของวัดป่า ได้มาจากพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) ปี พ.ศ. 2535, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต) เรื่อง Sustainable Development การพัฒนาที่ยั่งยืน, ทฤษฎีทางพระพุทธศาสนาซึ่งได้รับการบูรณาการจาก สัญญา สัญญาวิวัฒน์, พิชัย ผกาทองม, สุเทพ สุวีรางกูร เรื่องการพัฒนาคนและสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (2555-2559) ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตพื้นที่ด้วยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จาก 4 ภาค โดยกำหนดว่าเป็นวัดป่าตามที่มีมหาเถรสมาคมกำหนด เป็นวัดที่มีชื่อเสียง พระสงฆ์ถือหลักธุดงค์วัตร คือฉันอาหารวันละครั้ง ฉันในบาตร และมีคนเข้ามาประกอบกิจกรรมในวัด ปีละไม่ต่ำกว่า 1,000 คน ดังนี้

- 1.1 วัดสวนโมกข์ (วัดธารน้ำไหล) ภาคใต้
- 1.2 วัดป่าดาราภิรมย์ ภาคเหนือ
- 1.3 วัดสุนันทวนาราม ภาคตะวันตก
- 1.4 วัดป่าบ้านดาด (วัดเกษรศีลคุณ)

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาบทบาท 6 ด้าน ได้แก่ ด้านการปกครอง ด้านศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ศาสนา ด้านสาธารณูปการ และด้านสาธารณสงเคราะห์

ประโยชน์ที่ได้รับ

- 1. ได้ข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะ เป้าหมายการทำงาน และความคาดหวังของชุมชนที่มีต่อวัดป่า
- 2. ได้ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทของวัดป่าว่ามีอะไรบ้าง เพื่อเป็นแนวทางให้กับวัดอื่น ๆ
- 3. ได้ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการการพัฒนาคนและสังคมของวัดป่าในการพัฒนาคนและสังคม
- 4. ได้แนวทางในการพัฒนาคนและสังคม ให้กับสังคม องค์กร หรือวัดอื่น ๆ ในการพัฒนาคนและสังคมต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง บทบาทของวัดป่ากับกระบวนการพัฒนาคนและสังคม เป็นวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ เครื่องมือที่ใช้เป็น แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (structural interview) โดยสัมภาษณ์จนกว่าข้อมูลสมบูรณ์ ผู้ให้สัมภาษณ์ประกอบด้วย

เจ้าอาวาสและรองเจ้าอาวาส จำนวน 8 รูป พระภิกษุสงฆ์ วัดละ 4 รูป จำนวน 16 รูป คณะทำงานของวัดๆ ละ 4 คน จำนวน 16 คน ผู้มาทำบุญและผู้นำชุมชนวัดละ 3 คน จำนวน 12 คน และผู้มาปฏิบัติธรรมจำนวน 16 คน

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์เอกสารและการสัมภาษณ์ โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษาเรื่อง บทบาทของวัดป่ากับกระบวนการพัฒนาสังคม สามารถสรุปตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยได้ ดังนี้

1. คุณลักษณะของวัดป่า โดยภาพรวม พบว่าวัดป่าเป็นวัดที่มีสถานที่สะอาด ร่มรื่น สงบ เหมาะกับการเจริญสมาธิภาวนา พระภิกษุสงฆ์จะเคร่งครัดในพระธรรมวินัย มุ่งในการเจริญสมาธิ ภาวนา และใช้หลักของชุตังควัตถ์ เช่น การฉันอาหารมือเดียว และฉันในบาตร มีเสนาสนะอยู่ในป่า เป็นต้น

2. บทบาทของวัดป่าทั้ง 4 แห่ง มี 6 ด้าน ดังนี้

2.1 บทบาทด้านการปกครอง พบว่าวัดสวนโมกข์ พระภิกษุสงฆ์จะปฏิบัติตนตามหลักพระธรรมวินัย เพื่อความบริสุทธิ์แห่งศีล เพื่อความน่าเลื่อมใสศรัทธา และเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ ศาสนิกชน พระภิกษุสงฆ์จะอยู่เสมือนปกครองตนเอง และปฏิบัติหน้าที่ซึ่งเป็นงานประจำตามที่ได้รับมอบหมาย เหมือนพระสายปฏิบัติทั่วไป วัดป่าดาราภิรมย์ มีพระบวชใหม่ทุกเดือน ทางวัดจึงจัดพระพี่เลี้ยงคอยควบคุมดูแลให้อยู่ในระเบียบวินัยอย่างดี วัดสุนันทวนาราม เจ้าอาวาสนอกจากจะปกครองพระภิกษุสงฆ์ด้วยพระธรรมวินัยแล้ว พระภิกษุสงฆ์ยังต้องยึดในกฎกติกาของหลวงปู่ชาอย่างเคร่งครัด ส่วนวัดป่าบ้านตาด พระภิกษุสงฆ์จะยึดพระธรรมวินัย และกฎข้อบังคับของวัด

2.2 บทบาทด้านศาสนศึกษา วัดสวนโมกข์มีการสอนทั้ง 2 แผนก คือ ปรีชาธรรม และปฏิบัติ

ธรรม แต่จะมุ่งเน้นในเรื่องของการปฏิบัติมากกว่า ซึ่งเป็นไปตามเจตนาของท่านพุทธทาสผู้ก่อตั้ง สวนโมกข์ ที่ต้องการให้พระภิกษุสงฆ์และประชาชนผู้สนใจได้เข้าปฏิบัติสมาธิภาวนา เพื่อขัดเกลาจิตใจมากกว่าที่จะมุ่งให้เรียนรู้หนังสือเกินความจำเป็น วัดป่าดาราภิรมย์ จะมุ่งทั้งด้านการปฏิบัติสมาธิภาวนาและการศึกษาด้านปรีชาธรรมควบคู่กันไป วัดสุนันทวนารามจะมุ่งทางด้านปฏิบัติสมาธิภาวนาเพื่อขัดเกลาจิตใจ ส่วนวัดป่าบ้านตาด จะมุ่งด้านการปฏิบัติสมาธิภาวนาใจตัวเอง

2.3 บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์ ซึ่งเกี่ยวกับการส่งเสริม อุดหนุน ช่วยเหลือ ด้านการศึกษา พบว่า ทุกวัดต่างมีการให้ทุนการศึกษาแก่สถานศึกษา และบุคคลที่กำลังศึกษา

2.4 บทบาทด้านการการเผยแผ่ศาสนา พบว่า แต่ละแห่งต่างมีการเผยแผ่ศาสนาคล้าย ๆ กัน คือ มีเว็บไซต์ของวัดเป็นที่รู้จักแพร่หลาย วัดสวนโมกข์มีสถานที่อบรมเข้มในเรื่องการปฏิบัติสมาธิภาวนาที่ฝั่งสวนโมกข์นานาชาติ มีเทพธรรมะและหนังสือของท่านอาจารย์พุทธทาส ส่วนวัดป่า ดาราภิรมย์ เน้นการอบรมค่ายคุณธรรม และการทำป้ายคำสอนในวัดสุนันทวนาราม เน้นการอบรมสมาธิภาวนากับบุคคลทุกเพศทุกวัย ตั้งแต่ระดับเด็กอนุบาลถึงผู้สูงอายุ วัดป่าบ้านตาด เน้นการเผยแผ่ธรรมะ ทางสื่อโทรทัศน์ วิทยุเสียงธรรม และป้ายคำสอนของหลวงตามหาบัว ที่ติดทั้งภายในวัดและบริเวณทางเข้าวัดป่าบ้านตาด

2.5 บทบาทด้านสาธารณูปการ พบว่าวัดสวนโมกข์ มีการก่อสร้างเฉพาะสิ่งที่เป็นจริง ๆ เช่น อาคารนอนสำหรับผู้ปฏิบัติธรรม ถนนเฉพาะเส้นทางที่จำเป็น มีน้ำประปาที่ผลิตจากบ่อธรรมชาติ มีไฟฟ้าที่ผลิตจากโรงปั่นภายในวัดป่าดาราภิรมย์ มีถนน มีไฟฟ้าซึ่งมีเวลาปิด - เปิด น้ำประปามีใช้เฉพาะในส่วนของมูลนิธิ ในส่วนของวัดจะใช้น้ำจากบ่อบาดาลเป็นน้ำใสสะอาด ซึ่งส่งขึ้นไปกักเก็บบนแท็งค์ขนาดใหญ่ 2 ใบ แต่เวลารดต้นไม้ทางวัดจะสูบน้ำจากคลองหน้าวัดมาใช้ อาคารที่พักสะอาด สะดวก สบาย วัดสุนันทวนาราม มีถนนในเส้นทางที่จำเป็น มีอาคารนอนและ สะอาด สะดวก สบาย

ใช้น้ำที่ขุดจากบ่อบาดาล มีไฟฟ้าใช้แต่ควบคุมการปิด-เปิดเป็นเวลา ส่วนวัดป่าบ้านดาด ตามเรือนพักของผู้ปฏิบัติธรรม มีน้ำประปาใช้ เฉพาะบางส่วนที่ยังคงใช้น้ำบ่อ ตามเรือนผู้ปฏิบัติธรรมยังไม่มียไฟฟ้าใช้ จะมีไฟฟ้าใช้เฉพาะโรงฉัน กุฏิพระบางหลัง และศาลาโรงฉัน และศาลาใหญ่หรือศาลาเอนกประสงค์ด้านนอก

2.6 บทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ วัดสวนโมกข์ จะเน้นการสงเคราะห์ในด้านการให้ธรรมะ โดยการสอนการปฏิบัติสมาธิภาวนา วัดป่าดาราภิรมย์ จะสงเคราะห์ทั่วไปในด้านการปฏิบัติสมาธิภาวนา การเรียนปริยัติธรรม และสอนการฝึกอาชีพให้กับชุมชน รวมถึงโรงเรียนเพื่อสงเคราะห์เด็กชายเขายากจนที่เป็นสตรี วัดสุนันทวนาราม เน้นทั้งในด้านการอบรมสมาธิภาวนา และสงเคราะห์เด็กยากจน และบริการให้กับสังคมตามที่ร้องขอจากทางวัด ส่วนวัดป่าบ้านดาด จะสงเคราะห์ตั้งแต่อาหารการกินที่เหลือในแต่ละวัน ให้กับวัดในเครือ ตลอดจนคนยากจนในหมู่บ้านของที่รับบริจาคมาวัดจะจัดสรรปันส่วนไปยังที่ต่าง ๆ ตามที่เห็นสมควร

3. กระบวนการพัฒนาคนและสังคมของวัดป่าพบว่า จุดแข็งของสวนโมกข์ คือ เน้นการพัฒนาคนด้านปัญญาควบคู่ไปกับการการปฏิบัติสมาธิภาวนา จะสอนตามหลักของท่านพุทธทาสภิกขุ โดยให้ผู้เข้าอบรมเข้าใจถึงปัญหาของชีวิตก่อนว่าปัญหาเกิดจากอะไร แล้วจึงให้ผู้เข้าอบรมปฏิบัติสมาธิภาวนาอย่างเรียบง่าย แม้จะอยู่ท่ามกลางหมู่คณะก็ให้ทำตนเสมือนอยู่เพียงลำพัง ให้พิจารณาใจตัวเอง สัมผัสธรรมชาติด้วยเท้าเปล่า เรียนรู้ธรรมชาติของใจไปพร้อม ๆ กับธรรมชาติแวดล้อม วิธีนี้ทำให้ได้รับการตอบรับที่ดีจากผู้เข้าปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวต่างชาติ บางคนกลับเข้ามาปฏิบัติซ้ำทุกปีติดต่อกันถึง 5 ปี บางคนมาปีละหลายครั้ง วัดป่าดาราภิรมย์ ตระหนักว่า สังคมมีปัญหาต้องเยียวยาด้วยศีลธรรม จึงเน้นการปฏิบัติธรรมควบคู่ไปกับการฝึกอาชีพเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของ

ชุมชน ภายใต้กระบวนการที่ว่า “เศรษฐกิจจิตใจแก่ใจพร้อมกัน” ผู้ที่มาทำบุญที่วัดนี้จึงมีความศรัทธาเลื่อมใสในการปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์ วัดสุนันทวนาราม เป็นวัดที่มีความพร้อมมากที่สุดในเรื่องของสถานที่ฝึกอบรมสมาธิภาวนา สถานที่มีความสะดวกสบาย อาหารการกินที่บริบูรณ์ และคำสอนที่เรียบง่าย การแต่งกายตามสบายทำให้ถูกใจผู้ปฏิบัติ จะเน้นตามคำสอนของหลวงปู่ชาคือ มาปฏิบัติให้อากายกับจิตมาเท่านั้น มารู้จักว่าอะไรเป็นเหตุให้ใจเรารุ่นวาย อะไรเป็นเหตุให้ใจสงบ เมื่อเรารู้จักจิตใจของเรา ก็เท่ากับว่าเรารู้จักกรรมะ เมื่อจิตได้รับการอบรมดีแล้วก็เท่ากับกายได้รับการอบรมเช่นกัน ส่วนวัดป่าบ้านดาด ก็ยึดตามคำสอนของหลวงตามหาบัวคือให้มีสติกำกับตลอด และให้ดูใจตนเอง

4. ผลของการพัฒนาคนและสังคมของวัดป่าพบว่า ผู้ที่เข้าสู่กระบวนการพัฒนาของวัดป่าจะเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านบุคลิกภาพ แ่งคิด มุมมอง การได้รับการฝึกสติบ่อยครั้ง จิตจะมีกำลังเป็นสมาธิทำให้เกิดความสงบสบาย ผู้ปฏิบัติจะรับรู้ถึงความสงบความเป็นอิสระภายใน ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ทั้งในด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา การเปลี่ยนแปลงทางด้านพฤติกรรม มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านบุคลิกภาพ ตั้งแต่เรื่องการแต่งกาย การสำรวม ความอ่อนน้อม ซื่อสัตย์ มีวินัย มีความรับผิดชอบ ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ทางด้านจิตใจ มีความเมตตา เอื้อเพื่อเสียสละ กตัญญูรู้คุณ อดทน อดกลั้น มีความสุจริต จริ่งใจไม่หวั่นไหว และด้านปัญญา สามารถเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้ อย่างถูกต้อง รู้เท่าทัน รู้เหตุรู้ผล รู้ดีรู้ชั่ว สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข ส่วนผลของการพัฒนาทางด้านสังคม พบว่า ผู้ที่ได้รับการขัดเกลาอย่างดีแล้ว จะซึมซับหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาหรือของพระภิกษุสงฆ์ที่ตนนับถือ จะออกมาช่วยเหลือสังคม มาบำเพ็ญประโยชน์ต่อสาธารณชน ทั้งในด้านกำลังทรัพย์ และกำลังกายอย่างน้อยที่สุด คือ การมาทำบุญและรับใช้ใกล้ชิดกับวัดที่ได้พัฒนาจิตใจ และปัญญาให้กับตนเอง

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง บทบาทของวัดป่ากับกระบวนการพัฒนาคนและสังคม สรุปผลการวิจัยและมีประเด็นการอภิปราย ดังนี้

1. คุณลักษณะของวัดป่า พบว่า มีความสงบ สะอาด ร่มรื่น มีพระภิกษุสงฆ์ที่มุ่งปฏิบัติทำสมาธิ กาวานา สอดคล้องกับ ธาดา ธราดล (2555, หน้า 134) ที่กล่าวว่า พระวัดป่า คือ พระภิกษุฝ่ายที่มุ่งศึกษาธรรม โดยการกระทำหรือลงมือปฏิบัติ และพักอยู่ตามป่าตามเขาที่ ๆ สงบ สว่าง สะดวกต่อการปฏิบัติ กาวานา จึงเรียกว่า พระฝ่ายอรัญวาสี ซึ่งจะต้องรักษาศีลอย่างบริสุทธิ์ในกระบวนการของไตรสิกขา ซึ่งประกอบด้วย ศีล สมาธิและปัญญา ประกอบกับ ก. มโนรมย์ (2555, คำนำ) กล่าวว่า พระวัดป่าต้องรักษาศีลบริสุทธิ์ควบคู่ไปกับการถือธุดงค์วัตร ซึ่งผู้วิจัย พบว่า วัดป่าที่เป็นพื้นที่ศึกษา พระจะถือหลักธุดงค์วัตร คือ เดินบิณฑบาตตามบ้าน ฉันทมือเดียว ฉันทบาตร อยู่ในเสนาสนะป่า เนื่องจากพระวัดป่าจะต้องมุ่งปฏิบัติเพื่อขัดเกลาจิตใจตนเอง สอดคล้องกับ งานวิจัยของ เรืองเดช เจริญศาสตร์ (2545) เรื่อง วิถีพุทธธรรมตามแนววัดป่า อีสานกับการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ พบว่า วัดป่าอีสานมีพัฒนาการสืบทอดอุดมการณ์พุทธศาสนาแนววิปัสสนามาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล โดยปฏิบัติตามหลักธุดงค์วัตรตามแบบพระป่า พระภิกษุสงฆ์จะปฏิบัติตามกรรมฐานอย่างเคร่งครัด ในด้านเป้าหมายของวัดป่า พบว่า ต้องการพัฒนาคนและสังคมให้ดีขึ้น สอดคล้องกับ สุเทพ สุวีรางกูร (2554, หน้า 153-155) ที่กล่าวว่า มนุษย์ทั้งหลายทั่วโลกมีธรรมชาติที่เหมือนกัน แม้พฤติกรรม การกระทำจะแตกต่างกันก็ตาม กล่าวคือ มีความไม่รู้ มีความอยาก ความต้องการ มีความยึดมั่นถือมั่นว่า ตัวกูของกู ตัวเราของเรา มีความโกรธ และความรักตัวกลัวตาย ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหน ประเทศใด ศาสนาใด มนุษย์มีความต้องการไม่มีที่สิ้นสุด และความอยาก ความต้องการ ก็จะเป็นแรงผลักดันให้มนุษย์กระทำการแสวงหา เมื่อไม่ได้ในสิ่งที่ปรารถนามนุษย์ก็จะแสวงหาที่พึงคือ

ศาสนา สอดคล้องกับ ยุทธพงศ์ จันทรวรินทร์ (2550, หน้า 27-28) ที่กล่าวถึง ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์ว่าเป็นทฤษฎีของเกี่ยวกับจิตใจ การรับรู้ และประสบการณ์ของบุคคล สามารถปลุกฝังและปรับทัศนคติของบุคคลให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมได้

2. บทบาทของวัดป่า พบว่า บทบาทและหน้าที่เหล่านี้มีความสำคัญต่อการขับเคลื่อนทางสังคม เช่นเดียวกัน เพราะสถาบันศาสนาต้องข้องเกี่ยวกับคนในสังคม สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาทองชัย บวรณิสุทธิ (2545) เรื่อง บทบาทของวัดกับชุมชนเมืองในเขตบางรัก กรุงเทพมหานคร พบว่า บทบาทของวัดกับชุมชนเมืองเขตบางรัก บทบาทของวัดส่วนใหญ่เป็นไปตามหลักการแห่งพระธรรมวินัยและมีความสอดคล้องกับสภาพปัญหาของชุมชนเมืองในระดับหนึ่ง สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระปลัดเกียรติศักดิ์ สันทวีรวงศ์ (2548) วิจัยเรื่อง บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่ ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน มีดังนี้ พระสังฆาธิการปฏิบัติงานในระดับมากถึงมากที่สุด 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม; การอำนวยความสะดวกแก่พุทธศาสนิกชนในการบำเพ็ญกุศล 2) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา; การอบรมพระภิกษุสามเณรให้มีสมณสัญญาและอบรมในเรื่องพระธรรมวินัย จรรยาบรรณ การปฏิบัติอันเกี่ยวกับพิธีหรือแบบอย่างที่ดี 3) ด้านการสาธารณูปการ; พระสังฆาธิการขจัดความขัดแย้งระหว่างวัดกับบ้าน ซึ่งมีสาธารณูปการเป็นเหตุ สำหรับด้านที่ปฏิบัติปานกลางมี 2 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการศาสนศึกษา; พระสังฆาธิการยกย่องเชิดชูเกียรติผู้สอเปรียญธรรมประโยคต่างๆ ได้ 2) ด้านการสาธารณสงเคราะห์; พระสังฆาธิการให้การสงเคราะห์คนชราหรือคนพิการ ส่วนด้านที่ปฏิบัติน้อยถึงที่สุด 1 ด้าน คือ ด้านการศึกษาสงเคราะห์; การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม เพื่อส่งเสริมการศึกษาแก่พระภิกษุและสามเณร จึงกล่าวได้ว่า นอกจากวัดบ้านจะให้ความสำคัญมากที่สุดในเรื่อง

ของการบำเพ็ญกุศลแล้ว ยังได้ให้ความสำคัญในเรื่องของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วย สอดคล้องกับงานวิจัยของ วิจิตร กุลวิงษ์ (2545) เรื่อง บทบาทของวัดต่อชุมชน: กรณีศึกษาวัดถ้ำกลองเพล ตำบลโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู พบว่า ด้านการปกครองภายในชุมชน เมื่อผู้สูงอายุมาเข้ารับการอบรมธรรมจากวัดถ้ำกลองเพลเป็นประจำ จะนำหลักธรรมที่ได้ไปอบรมลูกหลาน ให้มีความรัก ความสามัคคีกลมเกลียวกัน ด้านการศึกษา วัดได้ช่วยเหลือด้านสาธารณูปโภคต่าง ๆ แก่โรงเรียนประชาบาลประจำชุมชน ทั้งเรื่องอาคารเรียน สื่อการเรียนการสอนตลอดจนการให้ทุนสนับสนุนการศึกษาสำหรับนักเรียนเรียนดีแต่ยากจนมาตลอดทุกปี ด้านการสืบทอดพระพุทธศาสนา หลวงปู่ขาว อนาลโย ได้อบรมสั่งสอนธรรมแก่ลูกศิษย์ จนมีความรู้ ความสามารถ ปฏิบัติตามข้อบัญญัติได้ และได้ส่งพระสงฆ์ที่มีข้อวัตรปฏิบัติที่ดีออกไปเผยแผ่ธรรมตามภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศ และต่างประเทศ ด้านเศรษฐกิจ วัดถ้ำกลองเพลเป็นวัดที่มีแหล่งน้ำ สัตว์ป่า และป่าไม้ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ทั้งมีการบำรุงรักษาสิ่งแวดล้อมของวัดได้เป็นอย่างดี จึงมีนักท่องเที่ยวและนักศึกษามาศึกษาระบบนิเวศของทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้เกิดตลาดจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรของชุมชนขึ้น ทำให้ราษฎรในชุมชนมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และในด้านสังคมพบว่าทุกชุมชนที่เคยมีเรื่องขัดแย้งกัน เมื่อได้รับธรรมะจากวัดถ้ำกลองเพล ทำให้ประชากรในชุมชนมีศีลธรรมสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสันติ นูชิต (2545) เรื่อง บทบาทของพระสงฆ์สายวัดป่าจังหวัดร้อยเอ็ดในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ พบว่า พระภิกษุสงฆ์มีบทบาทมากในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ และจัดการทรัพยากรป่าไม้ภายในวัด โดยส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกต้นไม้ภายในวัดตามวันเกิด และสั่งสอนชุมชนให้มีความสำนึกในการอนุรักษ์ป่า ด้วยการปลูกต้นไม้ในพระพุทธศาสนา

3. กระบวนการพัฒนาคน พบว่า แต่ละวัดมีกระบวนการในการพัฒนาคนที่เหมือนกัน คือ การใช้การปฏิบัติสมาธิภาวนา ไปพร้อม ๆ กับการแทรกซึม

ขัดเกลาด้วยหลักธรรมคำสอนที่ถูกต้องในการพัฒนาคน โดยเน้นการพัฒนาคนที่จิตใจก่อน ด้วยการควบคุมจากจิตใจภายในด้วยศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นปัจจัยภายใน ดังนั้น ไม่ว่าจะเข้ารับการอบรมสมาธิภาวนา การอ่านหนังสือธรรมะ การสวดมนต์ หรือการฟังสื่อธรรมะทั้งหลาย สามารถที่จะเปลี่ยนแปลงบุคคลในด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญาได้ สอดคล้องกับ ชิตชยางค์ ยมาภัย (2549, หน้า 15) ที่กล่าวว่า การกระทำทางสังคม และปฏิสัมพันธ์ทางสังคม เกิดจากการให้ความหมายโดยอาศัยสัญลักษณ์ต่าง ๆ และทำให้คนมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน เพราะมองอะไรเหมือนกัน สำหรับบุคคลสำคัญอื่นที่เป็นบุคคลที่มีอิทธิพลเหนือเรา การกระทำของบุคคลจะได้รับอิทธิพลจากทัศนคติที่ได้จากบุคคลสำคัญที่ตนเชื่อถือ โดยบุคคลพยายามที่จะเข้าใจความหมายของบุคคลอื่นนั้น และมีปฏิสัมพันธ์ไปในทางเดียวกับบุคคลสำคัญนั้นด้วย ประกอบกับ สุเทพ สุวีรางกูร (2554, หน้า 31-35) กล่าวไว้ในหนังสือสังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์ว่า พระพุทธเจ้า ตรัสว่า สรรพสิ่งเกิดขึ้นเป็นไปเพราะเหตุ ปัจจัยมีทั้งภายใน คือ ตัวมนุษย์เองและภายนอก อันได้แก่ สังคมสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติของคนต่างเป็นไปด้วยปัญหา จึงจำเป็นต้องรู้ เข้าใจปัญหา และรู้ความจริงของสิ่งทั้งหลาย เป็นการรู้ตามธรรมชาติ ตามเหตุปัจจัย และเหตุผล เมื่อรู้สิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงแล้ว ก็เท่ากับว่าได้รู้ปัญหาทั้งหลายได้ สอดคล้องกับ สุพัตรา สุภาพ (2553, หน้า 43) ที่กล่าวว่า ศาสนาเป็นตัวแทนที่ขัดเกลาคนหรือเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ศาสนามีส่วนสร้างเจตคติที่ดี มีจิตใจที่ดีงาม มีพฤติกรรมที่ประกอบด้วยคุณธรรม ความสุจริต ซึ่งช่วยให้บุคคลเข้าใจความจริงแห่งชีวิต และสามารถระงับความตึงเครียดหรือขจัดความฟุ้งซ่านหรือขจัดทุกข์ได้ สอดคล้องกับ งานวิจัยของ เรืองเดช เขจรศาสตร์ (2545) เรื่องวิถีพุทธธรรมตามแนววัดป่าอีสานกับการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ พบว่า วัดป่าอีสานมีพัฒนาการสืบทอดอุดมการณ์พุทธศาสนาในแนววิปัสสนา โดยวัดป่าจะใช้วิปัสสนาเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนเผยแผ่คำสอน แก่นคำสอนของพระวัดป่าอีสานจะแสดงให้เห็นทุกข์และวิถีทางในการกำจัดทุกข์ ซึ่งประกอบด้วย

หลักธรรมพื้นฐาน ได้แก่ ข้อวัตรอันเป็นบริบทของศีล และหลักธรรมเพื่อบรรลุถึงความสว่างแห่งปัญญา ได้แก่ ไตรสิกขา เป็นธรรมในครรลองของมรรค เพื่อประกอบ การปฏิบัติวิปัสสนา และปฏิเสชไสยศาสตร์ คำสอนมุ่ง ให้แต่ละคนได้รับผลปฏิบัติจากเทคนิคกรรมฐานโดย การพิจารณาขั้นที่ 5 ด้วยไตรลักษณ์ การพัฒนามนุษย์ ของวัดป่าอ้อสานจึงเป็นกระบวนการขัดเกลาจิตใจให้ พันพันธนาการของกิเลสภายใต้การเรียนรู้ธรรมะซึ่งมี อยู่ตลอดเวลาที่รู้สึกตัว มีกายและจิตเป็นอุปกณ์ฝึก ทุกที่ทุกแห่งเป็นแหล่งเรียนรู้และปฏิบัติได้ สอดคล้องกับ พระมหาสนอง ปังใจปการี (2553, หน้า 159) ที่กล่าวว่า การพัฒนาคนตามแนวพุทธศาสนานั้น จะต้องเริ่มต้น ให้คนรู้จักคิด มีการศึกษา ให้รู้จักสิ่งแวดล้อมและรู้วิธีการ ที่จะปฏิบัติต่อคนและสิ่งทั้งปวง มีการปรับตัว พัฒนาทั้ง ร่างกายและจิตใจ และการพัฒนาคน จะต้องกระทำทั้งสาม ด้านไปพร้อมๆกัน คือ พัฒนาพฤติกรรม พัฒนาความ รู้สึก และพัฒนาความคิด ซึ่งเรียกว่าเป็น การพัฒนาที่ ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน เรียกว่า “ปฏิจจนุปบาท” ที่ว่า เพราะสิ่งนั้นมี สิ่งนี้จึงมี ซึ่งเป็นสายโซ่โยงใยต่อกัน

4. ผลของการพัฒนาคนและสังคม พบว่า ผู้ที่ได้รับ การพัฒนาแล้ว จะได้รับผลสะท้อนกลับใน 2 ส่วน คือ ในส่วนตัวบุคคลโดยตรง ทำให้มีพฤติกรรม จิตใจ และ ปัญญา เปลี่ยนไปในด้านพฤติกรรมจะรู้จักควบคุมสำรวม ระวังกายเพื่อความดีงาม ด้านจิตใจ จะเป็นผู้มีจิตใจดี อารมณ์ดี สามารถควบคุมอารมณ์ให้มั่นคง ไม่หวั่นไหว กับปัญหาชีวิต และมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิด ขึ้น มีคุณธรรม มีเมตตากรุณา มีความอดทนอดกลั้น และมีสมาธิ ทางด้านปัญญานั้นเป็นผลที่ได้รับจากด้าน จิตใจที่มีสมาธิ ซึ่งจะเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพจิตใจให้ มีพลัง ทำให้เกิดปัญญาตามมา ให้สามารถรู้สิ่งทั้งหลาย อย่างเป็นกระบวนการหรือตามที่เป็นจริง สามารถยก ระดับจิตใจอยู่เหนือปัญหาและเป็นอิสระ สามารถแก้ไข ปัญหาได้ด้วยปัญญา คือสามารถหลุดพ้นจากสภาวะทุกข์ ได้ ผลจากการพัฒนาในส่วนของ 2 คือ สังคม เป็นผลที่

เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของบุคคลในด้านพฤติกรรม จิตใจและปัญญาแล้ว พบว่า บุคคลที่ได้รับการขัดเกลา มาอย่างดี จะเป็นผู้ที่มีความเสียสละ ช่วยเหลือคนรอบข้างและสังคม กิจกรรมที่แท้จริงมักรวมกลุ่มกันทำกิจกรรม เพื่อสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ สอดคล้องกับ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2549 ข, หน้า 233-242) กล่าวว่า ลักษณะคนที่ได้รับการพัฒนาแล้ว จะเป็นคนที่มีคุณภาพ ครอบคลุมทั้งทางด้านกาย พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา เช่น มีความรู้และทักษะด้านใดด้านหนึ่ง มีคุณธรรม คือ เป็นคนดี มีความสุข จิตใจดี สงบ มีความห่วงใย สิ่งแวดล้อม มีน้ำใจกับเพื่อนมนุษย์ในเรื่องของจิตใจ คนมากกว่าคุณค่าทางวัตถุ สอดคล้องกับงานวิจัยของ วาสนา นามวงศ์ (2548) เรื่อง พฤติกรรมการทำบุญ ที่วัดป่าของทศศาสนิกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ไปทำบุญที่วัดป่า ด้วยการถวายทาน รักษาศีล และปฏิบัติธรรม มีการพูดคุย อย่างสุภาพเรียบร้อย มีการสำรวมกาย ใจ โดยมุ่งหวังให้ จิตใจสงบ มีปัญญาและลดละกิเลสได้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. รักษาบทบาทและวิถีการปฏิบัติของวัดป่าให้ยั่งยืน
2. วัดป่าต้องปฏิบัติตามพระราชบัญญัติของมหาเถรสมาคมอย่างเคร่งครัด

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. มุ่งพัฒนาคนในด้านการเผยแผ่ธรรม
2. จัดปฏิบัติสมาธิภาวนาเพื่อพัฒนาศักยภาพของคนที่ร่วมกับสถานศึกษา หน่วยงานรัฐ และเอกชน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาระบบการจัดการบริหารจัดการของวัดป่า
2. ควรศึกษาแนวโน้มของวัดป่าในทศวรรษหน้า

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา. (2551). คู่มือการพัฒนาวัด อุทยานการศึกษาในวัด ลานวัด ลานใจ ลานกีฬา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมการศาสนา.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2550). คลื่นลูกที่ 5 ประชาณัฐสังคม:สังคมไทยที่พึงประสงค์ในศตวรรษที่ 2 (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: ชัดเชส มีเดีย.
- จินตนา สูงจรรย์นั. (2549). การศึกษาและการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ: โอ.เอส. พรินต์ติ้ง เฮ้าส์.
- จิตชยางค์ ยมาภัย. (2549). ยุทธศาสตร์การศึกษาเพื่อการพัฒนาชาวไทยภูเขาตามแนวทฤษฎี ปฏิสัมพันธ์ สัญลักษณ์. ดุษฎีนิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนศึกษา, คณะครุศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทิพย์พาพร ดันติสุนทร. (2554). การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง. กรุงเทพฯ: พี.เพรส.
- ธาดา ธราตล. (2555). หลวงปู่มั่น ฎริทัตโต ดำเนินแห่งพระวัดป่าบนแผ่นดินไทย. กรุงเทพฯ: บ้านธรรมะ.
- พระปลัดเกียรติศักดิ์ สันทวีรวงศ์. (2548). บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดกระบี่. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พระมหาทองชัย บุรณพิสุทธ์. (2545). บทบาทของวัดกับชุมชนเมืองในเขตบางรัก กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนาชนบทศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พระมหาอุทธาน นรเชฎฐ์. (2553). พระสงฆ์กับสังคมไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ: กองทุนพุทธศาสตร์ศึกษา.
- พระมหาสนอง ปังใจปการี. (2553). มนุษย์กับสังคม. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระสันติ นูชิต. (2545). บทบาทของพระสงฆ์สายวัดป่าจังหวัดร้อยเอ็ดในการจัดการทรัพยากรป่าไม้. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยคดีศึกษา (กลุ่มสังคมศาสตร์), บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พุทธทาสภิกขุ. (2549 ก). ธรรมสำหรับสังคม. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- _____. (2549 ข). การศึกษาของโลก. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- _____. (2549 ค). ทางสายเดียวที่ทุกคนต้องเดิน. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- ภ. มโนรมย์. (2555). อภินิหารร่วมโพธิ์ธรรม-ร่วมโพธิ์ทอง. นนทบุรี: สัมปชัญญะ.
- มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (2548). การขัดเกลาทางสังคมมนุษย์กับสังคม (Man and society) (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: โครงการบริหารวิชาบูรณาการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เรืองเดช เจริญศาสตร์. (2545). วิถีพุทธธรรมตามแนววัดป่าอีสานกับการพัฒนาศักยภาพมนุษย์. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาไทยศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วาสนา นามวงศ์. (2548). พฤติกรรมการทำบุญที่วัดป่าของพุทธศาสนิกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสังคมศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

- วีจิตร กุลริวงษ์. (2545). *บทบาทของวัดต่อชุมชน: กรณีศึกษาวัดถ้ำกลองเพล ตำบลโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาสังคมศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- วีรวิท คงศักดิ์. (2555). *คุณธรรมกับสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: แวนแก้ว เอ็ดดูเทนเมนท์.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2549 ข). *สังคมวิทยาองค์การ* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุเทพ สุวีรางกูร. (2554). *สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สุพัตรา สุภาพ. (2553). *สังคมและวัฒนธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสรี พงศ์พิศ. (2553). *ปฏิรูปสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.
- อดิศร สักดิ์สูง และคณะ. (2552). *พลวัตสังคมโลก (Dynamics of Global Society)* (พิมพ์ครั้งที่ 3). สงขลา: นำศิลป์โฆษณา.
- อัจฉรา โพธิ์ชัย. (2553). *กระบวนการจัดทำแผนพัฒนาขององค์การบริหารส่วนจังหวัดอุทัยธานี*. รายงานการศึกษาอิสระปริญญาโทรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, วิทยาลัยการปกครอง, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.